

Gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish tizimini takomillashtirish

Maqsudov Ulug'bek Qurbonovich

*Farg'ona davlat universiteti,
pedagogika kafedrası dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: umaqsudov1280@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2661-4310>*

Sotvoldiyev Azizbek Sobirjon o'g'li

*Farg'ona davlat universiteti, Pedagogika nazariyasi va tarixi
mutaxassisligi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish tizimini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari hamda amaliy mexanizmlari kompleks tarzda tahlil etilgan. Tadqiqotda ijtimoiy faollik talabaning shaxsiy rivojlanishi, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy kompetensiyalarining integrativ ko'rsatkichi sifatida asoslab berilgan. Gender yondashuv esa ta'lim jarayonida teng imkoniyatlar yaratish, stereotiplarni bartaraf etish va talabalarning individual salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik prinsip sifatida talqin etilgan.

Empirik tadqiqotlar asosida talabalarning ijtimoiy faollik darajasiga gender omilining ta'siri aniqlanib, mavjud muammolar va cheklovchi omillar ochib berilgan. Shu asosda gender yondashuvga asoslangan pedagogik model ishlab chiqilib, uning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali isbotlangan. Tadqiqot natijalari talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda gender sezgir ta'lim muhitini yaratish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash hamda ijtimoiy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Mazkur ish oliy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan va inkluziv yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: gender yondashuv, ijtimoiy faollik, talaba shaxsi, pedagogik tizim, gender tengligi, ijtimoiy kompetensiya, stereotiplar, innovatsion ta'lim, pedagogik model, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, inkluziv ta'lim, ijtimoiy rivojlanish.

Совершенствование системы развития социальной активности студентов на основе гендерного подхода

Аннотация. В данной научной статье комплексно проанализированы теоретико-методологические основы и практические механизмы совершенствования системы развития социальной активности студентов на основе гендерного подхода. В исследовании социальная активность обоснована как интегративный показатель личностного развития студента, его гражданской позиции и социальных компетенций. Гендерный подход интерпретируется как важный педагогический принцип, направленный на создание равных возможностей в образовательном процессе, устранение стереотипов и раскрытие индивидуального потенциала студентов. На основе эмпирических исследований выявлено влияние гендерного фактора на уровень социальной активности студентов, а также раскрыты существующие проблемы и ограничивающие факторы. На этой основе разработана педагогическая модель, основанная на гендерном подходе, эффективность которой доказана посредством опытно-экспериментальной работы. Результаты исследования показывают, что в развитии социальной активности студентов важное значение имеют создание гендерно-чувствительной образовательной среды, применение инновационных педагогических технологий и поддержка социальных инициатив. Данная работа способствует развитию личностно-ориентированных и инклюзивных подходов в системе высшего образования.

Ключевые слова: интеллект, креативность, компетентность, интеллектуальная культура, преподаватель физического воспитания, образование, гендерный подход, социальная активность, личность студента, педагогическая система, гендерное равенство, социальная компетенция, стереотипы, инновационное образование, педагогическая модель, личностно-ориентированный подход, инклюзивное образование, социальное развитие.

Improving the system of developing students' social activity based on a gender approach

Annotation. This scientific article comprehensively analyzes the theoretical and methodological foundations as well as the practical mechanisms for improving the system of developing students' social activity based on a gender approach. The study substantiates social activity as an integrative indicator of a student's personal development, civic position, and social competencies. The gender approach is interpreted as an important pedagogical principle aimed at creating equal opportunities in the educational process, eliminating stereotypes, and enabling students to realize their individual potential. Based on empirical research, the influence of the gender factor on the level of students' social activity was identified, and existing problems and limiting factors were revealed. On this basis, a pedagogical model grounded in the gender approach was developed, and its effectiveness was proven through experimental work. The research findings demonstrate that creating a gender-sensitive educational environment, applying innovative pedagogical technologies, and supporting social initiatives are of great importance in developing students' social activity. This work contributes to the advancement of student-centered and inclusive approaches in the higher education system.

Keywords: *intelligence, creativity, competence, intellectual culture, physical education teacher, education, gender approach, social activity, student personality, pedagogical system, gender equality, social competence, stereotypes, innovative education, pedagogical model, student-centered approach, inclusive education, social development.*

KIRISH

XXI asrda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiyalar hamda ta'lim tizimining modernizatsiyasi sharoitida shaxsning ijtimoiy faolligi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda [1]. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar – kelajakdagi intellektual va professional elita vakillari sifatida – ijtimoiy hayotda faol, tashabbuskor va mas'uliyatli subyektlarga aylanishi zarur [2]. Shu nuqtai nazardan, talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish muammosi zamonaviy pedagogika va ijtimoiy fanlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar, inkluzivlik tamoyillari hamda gender tengligi masalalariga e'tiborning ortib borayotgani kuzatilmoqda [3]. Gender yondashuv esa nafaqat erkak va ayol o'rtasidagi tenglikni ta'minlash, balki har bir individning ijtimoiy rollar, imkoniyatlar va resurslardan teng foydalanishini kafolatlashga qaratilgan kompleks pedagogik mexanizm sifatida e'tirof etiladi [4]. Mazkur yondashuv talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda ularning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va ijtimoiy tajribasini hisobga olish imkonini beradi hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Biroq, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishga qaratilgan mavjud tizimlarda gender omilining yetarli darajada inobatga olinmasligi, stereotiplarning saqlanib qolishi, ijtimoiy rollarning an'anaviy talqini kabi muammolar mavjud [5]. Bu esa talabalarning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga, ijtimoiy tashabbuslarda faol ishtirok etishiga ma'lum darajada to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, gender yondashuv asosida ijtimoiy faollikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari va amaliy mexanizmlarini takomillashtirish zarurati mavjudligini ko'rsatadi.

Mazkur ilmiy maqolaning dolzarbligi shundaki, unda gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish tizimini takomillashtirish masalasi kompleks tarzda tahlil qilinadi, mavjud muammolar aniqlanadi hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi – gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishning nazariy asoslarini aniqlash va ushbu jarayonni takomillashtirishning samarali pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Zamonaviy pedagogika va ijtimoiy fanlar doirasida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish hamda gender yondashuvni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish masalasi dolzarb ilmiy muammolardan biri sifatida keng o'rganilmoqda [6]. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy faollik shaxsning jamiyat hayotidagi ishtiroki, fuqarolik pozitsiyasi, tashabbuskorligi va ijtimoiy mas'uliyatini ifodalovchi kompleks sifat sifatida talqin etiladi [7]. Xorijiy tadqiqotlarda gender yondashuv ko'proq ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillari asosida yoritilib, genderni biologik emas, balki ijtimoiy-konstruktiv kategoriya sifatida tushunish ustuvorlik kasb etadi [8].

Mahalliy ilmiy manbalarda esa talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish ko'proq fuqarolik tarbiyasi, vatanparvarlik va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish bilan bog'liq holda tahlil etilgan [9]. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish

va gender yondashuvni uygʻunlashtiruvchi yaxlit pedagogik tizim yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi kuzatiladi. Mazkur tadqiqotning metodologik asosini tizimli, shaxsga yoʻnaltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar tashkil etadi [10]. Tadqiqot davomida nazariy va empirik metodlar kompleks qoʻllanildi hamda olingan natijalar statistik jihatdan qayta ishlanib, ularning ishonchliligi taʼminlandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

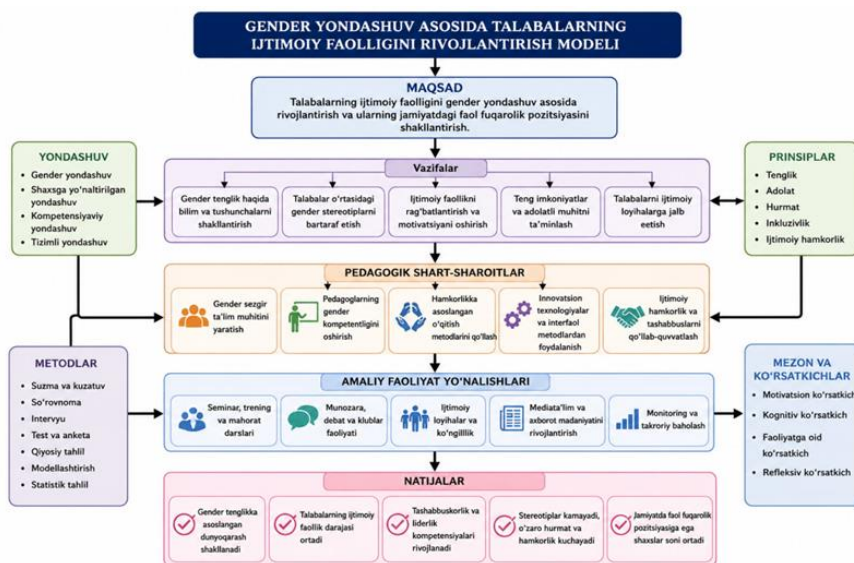
Olib borilgan nazariy va empirik tadqiqotlar natijasida gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish tizimini takomillashtirishga oid qator muhim ilmiy xulosalar va amaliy natijalar aniqlandi. Birinchidan, tadqiqot jarayonida talabalarning ijtimoiy faolligi koʻp komponentli tizim sifatida asoslandi hamda uning tuzilmasi motivatsion, kognitiv, faoliyatga oid (operatsion) va refleksiv komponentlardan iborat ekanligi ilmiy jihatdan isbotlandi. Aniqlanishicha, gender omilining ushbu komponentlarga taʼsiri sezilarli boʻlib, ayniqsa motivatsion va refleksiv bosqichlarda farqlar yaqqol namoyon boʻladi. Bu esa ijtimoiy faollikni rivojlantirishda gender sezgir pedagogik yondashuv zarurligini tasdiqlaydi.

Ikkinchidan, oʻtkazilgan empirik tadqiqotlar natijalari talabalarning ijtimoiy faollik darajasi yetarli darajada yuqori emasligini koʻrsatdi. Xususan, talabalarning muayyan qismi ijtimoiy tashabbuslarda passiv ishtirok etishi, yetakchilik koʻnikmalarining sust rivojlanganligi va oʻz imkoniyatlarini toʻliq namoyon eta olmasligi aniqlandi. Shu bilan birga, gender stereotiplari hamda anʼanaviy ijtimoiy rollarning taʼsiri ayrim talabalar, xususan, qizlar va yigitlar oʻrtasida ijtimoiy faollik darajasining differensial shakllanishiga olib kelayotgani kuzatildi.

Uchinchidan, tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan gender yondashuvga asoslangan pedagogik modelning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tasdiqlandi. Mazkur model talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda quyidagi muhim omillarni oʻz ichiga oldi: gender tenglikka asoslangan taʼlim muhiti yaratish, interaktiv metodlardan foydalanish, ijtimoiy loyihalar va tashabbuslarni qoʻllab-quvvatlash, shuningdek, talabalarning individual qiziqish va ehtiyojlarini hisobga olish. Tajriba natijalari shuni koʻrsatdiki, ushbu model qoʻllanilgan guruhlarda ijtimoiy faollik koʻrsatkichlari sezilarli darajada oshgan.

1-rasm.

Gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish modeli

Toʻrtinchidan, tadqiqot natijasida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish samaradorligini baholash mezonlari va koʻrsatkichlari ishlab chiqildi. Ular orqali talabalar

ijtimoiy faolligining darajasi (past, o'rta, yuqori) aniqlanib, gender omilining ushbu darajalarga ta'siri tizimli ravishda tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, gender yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik jarayon ijtimoiy faollikning barcha komponentlari bo'yicha ijobiy dinamikasi ta'minlaydi.

Beshinchidan, tadqiqot davomida ijtimoiy faollikni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi asosiy muammolar ham aniqlandi. Jumladan, pedagogik jarayonda gender yondashuvning yetarli darajada joriy etilmaganligi, an'anaviy o'qitish metodlarining ustuvorligi, talabalar tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetishmasligi va ijtimoiy faoliyatni rag'batlantirish tizimining sustligi kabi omillar ushbu jarayon samaradorligini pasaytirayotganligi kuzatildi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish tizimini takomillashtirish ilmiy jihatdan asoslangan va amaliy jihatdan samarali yo'nalish ekanligini ko'rsatdi. Mazkur natijalar oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, talabalarni ijtimoiy hayotga faol jalb etish hamda ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot natijalari gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish muammosini yangi ilmiy nuqtai nazardan talqin etish imkonini berdi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy faollikning shakllanishi nafaqat pedagogik ta'sirlar, balki ijtimoiy-madaniy muhit, gender stereotiplari va individual psixologik xususiyatlar bilan ham uzviy bog'liq bo'lgan murakkab jarayon hisoblanadi. Shu jihatdan, tadqiqot natijalari ijtimoiy faollikni rivojlantirishga doir mavjud nazariy qarashlarni kengaytiradi va ularni gender yondashuv bilan boyitadi.

Talabalarning ijtimoiy faolligida kuzatilgan farqlar ko'p hollarda biologik omillar bilan emas, balki ijtimoiy konstruktlar, ya'ni jamiyatda shakllangan gender rollari va stereotiplari bilan izohlanadi. Bu holat gender yondashuvni pedagogik jarayonga tizimli ravishda joriy etish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Chunki an'anaviy ta'lim muhitida ayrim ijtimoiy rollarning ustuvorligi talabalar o'rtasida ijtimoiy faollik imkoniyatlarining noteng taqsimlanishiga olib keladi. Mazkur tadqiqot natijalari ushbu muammoni bartaraf etishda gender sezgir muhit yaratish muhimligini ko'rsatdi.

Tajriba-sinov ishlari orqali ishlab chiqilgan pedagogik modelning samaradorligi tasdiqlangan bo'lsa-da, uning natijalari ayrim omillar bilan chegaralanganligini ham e'tirof etish zarur. Xususan, modelning samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim muassasasining ijtimoiy-psixologik muhiti, pedagoglarning gender kompetentligiga egaligi hamda talabalar motivatsiyasi darajasiga bog'liq ekanligi kuzatildi. Demak, gender yondashuv asosida ijtimoiy faollikni rivojlantirish faqat metod va texnologiyalarni joriy etish bilangina emas, balki pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligini oshirish, ularning gender madaniyatini shakllantirish bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlangan muammolar – jumladan, gender stereotiplarining saqlanib qolishi, ijtimoiy tashabbuslarni rag'batlantirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda an'anaviy o'qitish metodlarining ustuvorligi – mazkur yo'nalishda tizimli islohotlar zarurligini ko'rsatadi. Bu esa ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, talabalarni ijtimoiy loyihalarga jalb etish va ularning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash kabi choralarni talab etadi. Gender yondashuv asosida ijtimoiy faollikni rivojlantirishning yuqori samaradorligi tasdiqlandi hamda bu yo'nalishda yangi metodologik yondashuvlar ishlab chiqish zarurligi asoslandi. Shu bilan birga, kelgusida ushbu muammoni yanada chuqurroq o'rganish, xususan, turli ijtimoiy guruhlar, hududlar va ta'lim bosqichlari kesimida keng qamrovli tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir. Mazkur tadqiqot natijalari gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish pedagogik jihatdan asoslangan, ijtimoiy jihatdan dolzarb va amaliy jihatdan samarali yo'nalish ekanligini tasdiqlaydi. Bu esa oliy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash imkonini beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot doirasida gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish tizimini takomillashtirish muammosi kompleks tarzda o‘rganilib, uning nazariy-metodologik asoslari aniqlashtirildi hamda amaliy jihatdan samarali yechimlar ishlab chiqildi. Olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida ijtimoiy faollik talabaning shaxsiy rivojlanishi, fuqarolik pozitsiyasi va kasbiy kompetensiyalarining muhim integrativ ko‘rsatkichi ekanligi asoslab berildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, gender yondashuvni ta‘lim jarayoniga tizimli joriy etish talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Chunki mazkur yondashuv orqali talabalarga teng imkoniyatlar yaratish, ularning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda ijtimoiy stereotiplarning salbiy ta‘sirini kamaytirish imkoniyati yuzaga keladi. Natijada, talabalar o‘z salohiyatini to‘liq namoyon etish, ijtimoiy tashabbuslarda faol ishtirok etish va yetakchilik kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniga ega bo‘ladi. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan gender yondashuvga asoslangan pedagogik modelning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tasdiqlanib, uning ijtimoiy faollikning barcha komponentlariga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi aniqlandi. Xususan, motivatsion, kognitiv, faoliyatga oid va refleksiv komponentlar bo‘yicha ijobiy dinamik o‘sish kuzatildi. Bu esa taklif etilgan modelning ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatga egaligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda mavjud muammolarni ham ochib berdi. Jumladan, gender stereotiplarining saqlanib qolishi, pedagoglarning gender kompetentligining yetarli darajada rivojlanmaganligi, ijtimoiy faoliyatni rag‘batlantirish mexanizmlarining sustligi kabi omillar ushbu jarayon samaradorligini cheklamoqda. Mazkur muammolarni bartaraf etish ta‘lim tizimida tizimli yondashuvni, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishni hamda pedagog kadrlarning kasbiy rivojlanishini ta‘minlashni talab etadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari gender yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish tizimini takomillashtirish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Ushbu yondashuv oliy ta‘lim tizimida shaxsga yo‘naltirilgan, inkluziv va adolatli ta‘lim muhitini shakllantirishga xizmat qiladi hamda talabalarni zamonaviy jamiyat talablariga mos, faol va mas‘uliyatli shaxs sifatida tayyorlashga zamin yaratadi.

Kelgusida mazkur yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar gender yondashuvning yanada chuqurroq integratsiyasini ta‘minlash, ijtimoiy faollikni rivojlantirishning innovatsion mexanizmlarini ishlab chiqish hamda turli ta‘lim bosqichlarida uning samaradorligini oshirishga qaratilishi maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES

1. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing, 2023.
2. OECD. Education and Social Outcomes. Paris: OECD Publishing, 2022.
3. UNICEF. Inclusive Education Framework. New York: UNICEF, 2022.
4. Mayo C. Gender and Education. New York: Routledge, 2022.
5. Whitford A. Gender Stereotypes in Education. London: Springer, 2022.
6. López-Orozco C.F. Gender Diversity in Education. Madrid: Academic Press, 2022.
7. Martino W. Gender Pedagogy Research. Oxford: Oxford University Press, 2022.
8. Vu M.T. Gender and Curriculum Studies. Singapore: Springer Nature, 2022.
9. Abdullayev A. Pedagogik kompetensiyalar. Toshkent: O‘qituvchi, 2023.
10. Creswell J.W. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 6th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2022.